

17. Yüzyıla Âit Özgün Bir Mûsikî Risâlesinde Mûsikînin Te'sîrine Dâir Bilgiler

Mehmet Sait Halim GENÇOĞLU
Öğr. Gör., Kafkas Üniv. Devlet Konservatuvarı
Lecturer , Caucasian University State Conservatory
0000-0002-4207-7757
mshgencoglu@gmail.com

Öz

Mûsikî tarihine ilişkin çeşitli bilgileri elde ettiğimiz, aydınlatıcı ve özgün bilgiler sağlayan kaynakların başında mûsikî risâleleri gelmektedir. Risâlelerde mûsikî nazariyâtına, çalgılara, mûsikîşinaslara, mûsikînin te'sîri vb. gibi çeşitli konulara ilişkin bilgi elde etmek mümkündür. Mûsikî yazıcılığına tarihsel olarak bakıldığında; 9. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar birçok mûsikî bilgini mûsikînin te'sîri husûsu üzerinde durmuş ve bu maksatla makamları, usûlleri vb. gibi mûsikî unsurlarını sıhhi durumlarla veya insan ve doğaya özgü özelliklerle ilişkilendirmişlerdir. Elyazması mûsikî kaynakları evreninden çalışmamızın konusunu teşkil eden, "Risâle-i Mûsikî" adı verilen bu özgün kaynak; müzikoloji alanına kazandırılmak, mûsikî çalışmalarına katkı sağlamak ve risâlede bulunan mûsikînin te'sîriyle ilgili bilgileri incelemek amacıyla örneklem olarak seçilmiştir. Bu risâlenin incelenmesinde çeviri ve bilgiyi sınıflandırma (sistemantik müzikoloji) yöntemleri kullanılmıştır. Makalenin esas amacını, risâlenin tanıtılması yanında mûsikî nazariyâtıyla, mûsikînin te'sîriyle, ud ve çeng çalgılarıyla ilgili içerdiği birçok bilginin Türk müzikolojisine kazandırılması teşkil etmektedir. Bunun için yapılan çeviri- inceleme çalışmaları arasında dikkati çeken "mûsikînin te'sîri" konusuna öncelik verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Mûsikîsi Tarihi, Mûsikî Risâlesi, Mûsikînin Te'sîri, 17. Yüzyıl Türk Mûsikîsi, Müzikoloji

Some Information Regarding the Influence of Music in an Authentic Seventeenth-Century Music Treatise

Abstract

Music treatises are at the forefront of the sources that provide elucidatory and original information about the history of music. In the treatises, one may find information regarding a variety of topics such as musical theories, instruments and the influence of music. Looking historically at musicography, it may be stated that many musicians from the ninth to the nineteenth centuries dwelt on the influence of music, and to that end they associated musical elements like modes and methods with medical situations, or features peculiar to human and nature. An authentic manuscript, '*Risala Musiqi*' was chosen in our study as sample to contribute to the field of music studies and to examine the information about the influence of music found in it. In the examination of the work, translation and categorization methods were used. The article aims to provide the Turkish musicology with great deal of information that it contains about musical theories, the influence of music and musical instruments, and to introduce the treatise.

Keywords: Turkish Music History, Music Treatise, the Influence of Music, 17th Century Turkish Music, Musicology

Giriş

Tarihsel süreçte mûsikî makamlarının, usûllerinin ve diğer icrâ unsurlarının ihtiyaç durumuna göre kullanılması sûretiyle insana çeşitli yönlerden te'sîr ettiği üzerinde durulmuş ve mûsikî bilginleri, bu yönde aktarılan mûsikî bilgilerini risâlelerine kaydetmişlerdir.

Mûsikînin insan üzerindeki te'sîri konusu, Türk Medeniyeti Tarihi'nde de ilmî önem kazanmış ve Selçuklular Dönemi'nden Osmanlı Devleti zamânına değin kaleme alınan birçok risâlede bu husus, çeşitli yönlerden ele alınmıştır.

Türk Mûsikîsi yazıcılığında 16. yüzyılda görülen durgunluğun ardından¹ 17. yüzyılda dikkate değer bir ivme kaydedilmiş ve Türk Mûsikîsi adına birçok bilgiyi günümüze ulaştıran önemli eserler kaleme alınmıştır. Bu anlamda Ali Ufkî Bey'in *Mecmuâ-i Sâz ü Söz ve Turc* 292'si ile Kantemiroğlu'nun *Kantemir Edvârı* olarak da bilinen *Kitâb-ı Ilmu'l Mûsikî Alâ Vechi'l Hurufât* adlı eserleri; ilk nota kitapları olmaları yönünden oldukça önemlidir. Ahizâde Ali Çelebi'nin *Risâletu'l Mûsikî Fi'l Edvâr'ı*, anonim bir eser olan *Ruhperver (Kitâb-ı Edvâr)* ve bu çalışmada ele alınan anonim *Risâle-i Mûsikî* de bu dönemde yazılan önemli mûsikî kaynaklarıdır.

Bu itibarla İsrâil Millî Kütüphânesi'nde tespit ettiğimiz mecmuânın bir kısmını teşkil eden bu risâle, basılı ve elektronik katalog tarama çalışması sırasında bulunmuş, hakkında Türkiye'de ilk defâ 2009 tarihinde yayınlanan "müzik teorisi metodolojisi / edvar metodolojisi" amaçlı bir makalede bahsedildiği (Uslu: 2009, 55) tespit edilmiş ve daha sonra hakkında herhangi bir yayın yapılmadığı görülmüştür.

İsrâil Millî Kütüphânesi görevlilerinden, risâlenin uzun süreden beri ilgisiz kalması dolayısıyla sayfalarının bakımsız hâlde olduğu öğrenilmiş ve bir müddet bakım süreci beklenildikten sonra temini mümkün olabilmıştır.

İlk defâ incelenmesi bakımından özgün olduğu anlaşılan, içerdiği bilgilerin çeşitliliği ve fizikî özelliklerinin niteliği dolayısıyla önem arz ettiği görülen bu risâlenin ayrıntılı tanıtımı tarafımızca yapılmaktadır.

Bu makalede önce *Risâle-i Mûsikî*'nin ayrıntılı tanıtımı yapılacaktır. Daha sonra makalenin başlığında öne çıkarılan "mûsikînin te'sîri" konusunda *Risâle-i Mûsikî*'nin aktardığı bilgiler, eserden çevirilerle ayrıntılı bir şekilde yer alacaktır. Ayrıca bu vesileyle risâlelerde makamların insan mizaçları ve günün belli vakitleri ile ilişkisi ele alınırken kullanılan dört terim, daha uygun ve anlaşılır bir çeviri – anlamlandırma temeline dayandırılarak hemen hemen ilgili tüm çalışmalarda yapılan hatâya dikkat çekilmiştir.

Bu bilgiler özellikle mûsikî tarihimizde, "mûsikîyle terapi tarihi"ne katkı sağlayacaktır.

¹ Detaylı bilgi için ilgili bibliyografya ve kataloglara bkz.: Uslu, Recep (2009), Akdoğan, Onur (1989), Karatay, Fehmi Ethem (1961)

Metodoloji

Çalışmanın konusunu teşkil eden bu Risâle-i Mûsikî; basılı ve internet tabanlı katalog çalışmaları sırasında İsrâil Millî Kütüphanesi'nde tespit edilmiştir.

İçerdiği mûsikî konuları arasından dikkatimizi çeken “mûsikînin te'sîri” konusu, çeviri ve bilgiyi sınıflandırma yöntemleri kullanılarak incelenmiştir.

1650 Yılına Âit Risâle-i Mûsikînin Tanıtımı

Çalışmamıza kaynaklık eden bu mûsikî risâlesi; İsrâil Millî Kütüphanesi'nde “JER NLI Yah. Ar. 213” numara ile kayıtlı olan ve 106 varaktan oluşan Mecmuâ'nın (1a – 106a) bir parçasıdır.

Risâlenin adı; bulunduğu İsrail Millî Kütüphanesi kataloğunda Arapça / Osmanlıca terkip olarak “Risâle-i Muhtasara Fi İlmu'l - Mûsikî” şeklindedir. Bu başlık “mûsikî ilmi hakkında özet risâle” anlamına gelmektedir. Ancak Türkçe olması dolayısıyla risâlenin adını; Osmanlıca terkiplerle “Risâle-i Mûsikî” şeklinde tespit etmek daha isâbetlidir. Mecmuânın mûsikî ile ilgili kısımları; bir risâle ve bir edvardan meydana geldiğinden mûsikîye ilişkin bu iki bölümü ise “Risâle-i Edvar” şeklinde adlandırılmıştır.

Mecmuâ üzerinde yapılan incelemelerde yazarına ilişkin herhangi bir bilgi elde edilemediğinden mecmuâ, “anonim” olarak nitelendirilmiştir. Mecmuânın 1a sayfasında görülen “Temlik Ali Çavuş, sene 1060” ibâresi; milâdî 1650 yılında Ali Çavuş'un mülkünde olan bir eser olduğunu göstermektedir. Mecmuânın sâhibi olduğu anlaşılan Ali Çavuş hakkında geniş bir bilgiye ulaşmak mümkün olmasa da bazı güfte mecmuâlarında adına rastlanan, 17. yüzyılda yaşamış bir bestekâr olduğu anlaşılmaktadır.²

Risâle-i Mûsikî'nin Yazı Özelliği

Risâle, nesih hattıyla harekeli olarak yazılmıştır.

Bu özelliği ile daha ziyâde 15. ve 16. yüzyıl elyazması özelliği (Uslu: 2009, 55) göstermekte ise de risâlenin bulunduğu mecmuânın üzerinde görülen 1060 (hicrî) tarihi, 1650 (milâdî) yılında kaleme alındığını göstermektedir.

Sadece yazı özelliği ile bu eserin kaçınıcı yüzyıla âit olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Bununla birlikte harekeli nesih yazı, 15. ve 16. yüzyıl yazmalarında da görülebilen bir özelliktir.

Risâlenin bulunduğu mecmuânın üzerinde görülen 1060 (hicrî) tarihi, 1650 (milâdî) yılında kaleme alındığını desteklemektedir.

Mecmuânın son varağında hicrî 1302 (m. 1884) tarihinin bulunması, mecmuânın sonradan bir başkası tarafından kullanıldığına işâret etmektedir.

Risâle-i Mûsikî'nin Bulunduğu Mecmuâ

² Ankara Millî Kütüphâne, 06 Mil Yz A 4298' da kayıtlı 17. yüzyıla ait bir güfte mecmuâsında Ali Çavuş'a âit bestelenmiş bir güfte bulunmaktadır.

Tıp, din, mûsikî vs. gibi çeşitli ilimlerle ilgili dokuz risâleden oluşan ve tamamı 106 varaktan oluşan bu mecmuânın 5. ve 6. kısımları mûsikî ile ilgilidir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan ve 17 varaktan (29b - 45a) oluşan 5. bölümün adı, katalogda "Risâle-i Muhtasara Fi İlmu'l - Mûsikî" olarak verilmiştir.

22 varaktan (45b - 66a) oluşan 6. bölümün adı ise "Edvâru'l Mûsikî" şeklindedir.

Risâle-i Mûsikî'de (29b - 45a), mûsikînin te'sîri husûsu yanında makam, avâze, şûbe ve terkib unsurlarına ilişkin târiflere, mûsikî usûlleri ve darblara ilişkin açıklamalara, ud ve çeng çalgıları hakkında bilgiler ile mûsikîşinaslığa yönelik hüküm ve tavsiyelere yer verilmiştir.

Risâle-i Mûsikî'de Mûsikînin Te'sîrine Dâir Bilgiler

Risâle-i Mûsikî'nin "42a - 43b" sayfalarında önce makamların hangi saate uygun olduğu izah edilmiştir.

Bu itibarla gün dört kısma ayrılmış, her kısmın özelliği tespit edilmiş ve bu özelliğe göre uygun makamlar tâyin edilmiştir.

Eserin mûsikînin te'sîri ile ilgili kısmı özgün şekliyle aşağıda verilmiştir. Risâle-i Mûsikî'nin bu kısmında makamlar bir tablo yardımıyla gösterilmişse de makam isimlerinin daha kolay ve hatâsız anlaşılmasını sağlamak için liste biçimi tercih edilmiştir.

(...) ne makâmı ne saatde iderler, kim muvâfık düşe bilmek lâzımdır. Dahî gecenin ve gündüzün yirmi dört saatin on iki tasarrıf ile dört bahş dürlü tabiata teşbih itdi. Sabah vaktinden kuşluk vaktine değin bir tabiat itdik, ikindu vaktinden yatsu vaktine değin bir tabiat itdik, bu tabiatların her birisi bir dürlüdür.

Sabahdan kuşluğa değin serd ve terdür, kuşlukdan ikinduye değin germhuşkdur, ikinduden yatsuya değin germterdür, yatsudan sabâha değin serd ve huşkdur. Bu haber dâhi tamâm oldu.

Sabah vaktinden kuşluğa değin ne makam ideler, kuşlukdan ikinduye değin ne makam ideler, ikinduden yatsuya değin ne makam ideler, yatsudan sabaha değin ne makam ideler, bu dâhi bunda tamâm oldu.

Sabahdan kuşluğa değin serd ve terdür. Şol makamlarun kim tabâyî germterdür. Bu vakte anlar münâsibdur: uşşak, nevrûz, zilkeşhâverân, nişâburek, hisâr, rekb, rekibnevrûz, muhayyer, hüseyinâcem, çargâhacem, sipihr, uşşakmâye, nevâaşîrân, nevrûzrûmî.

Kuşlukdan ikinduye değin germhuşkdur, bu vakte bu makamlar münâsibdur: irâk, zengüle, geveşt, segâh, zâvilî, ruyürâk, hisârek, segâhmâye, müstear, nihâvend, hümmâyün, irâkmâye, müberka, sâzkâr, mûtedil, segâhacem, irâkacem.

İkinduden yatsuya değin germterdür, şol makamlarun ki tabâyîi serd ve terdür. Bu vakte bunlar münâsibdur: ısfahân, rehâvî, bûselikmâye, besteısfahân, ısfahâneki, zirkeşide, niğâr, zezeme, gerdâniyebûselik, vechihüseynî, karcığâr.

Yatsudan sonra sabaha değin serd ve huşkdur, şol makamların kim tabâyîi germhuşkdur. Budur ve bu vakte bunlar münâsibdur: rast, büzürk, hicâz, selmek, şehnâz, bestenigâr, niyriz, gerdâniyyeaşirân, pençgâh, rastmâye, uzzâl, uzzâlacem, hicâzmuhâlîf, rahatülervâh, muhâlîfek, hicâzacem, nühuft, bahrinâzik, türkîhicâz, hicâzbüzürk.

Bu açıklamalar bugünkü Türkçe'yle şöyle ifâde edilebilir:

Sabah vaktinden kuşluk vaktine kadar tabiat soğuk ve ıslaktır (serd ve ter), dolayısıyla bu vakte en sıcak (germter) makamlar olarak belirlenen uşşak, nevrûz, zilkeşhâverân, nişâburek, hisâr, rekb, rekbnevrûz, muhayyer, hüseyinâcem, çargâhacem, sipihr, uşşakmâye, nevâaşirân ve nevrûzrûmî makamları uygundur.

Kuşluk vaktinden ikindiye kadar tabiat kuru sıcaktır (germhuşk) ve günün bu bölümüne ırâk, zengüle, geveşt, segâh, zâvilî, ruyırâk, hisârek, segâhmâye, müstear, nihâvend, hümâyun, ırâkmâye, müberka, sâzkâr, mûtedil, segâhacem ve ırâkacem makamları uygundur.³

İkindiden yatsı vaktine kadar en sıcaktır ve bu vakte soğuk ve ıslak makamlar olan ısfahân, rehâvî, bûselikmâye, besteısfahân, ısfahâneki, zirkeşide, niğâr, zezeme, gerdâniyebûselik, vechihüseynî ve karcığâr makamları uygundur.

Yatsıdan sabaha kadar soğuk ve kurudur, bu vakte de kuru sıcak makamlar olan rast, büzürk, hicâz, selmek, şehnâz, bestenigâr, niyriz, gerdâniyyeaşirân, pençgâh, rastmâye, uzzâl, uzzâlacem, hicâzmuhâlîf, rahatülervâh, muhâlîfek, hicâzacem, nühuft, bahrinâzik, türkîhicâz ve hicâzbüzürk makamları uygundur.

Risâle-i Mûsikî'nin "43b – 44a" kısmında ise mûsikî makamları, insan mîzâçlarına etkileri bakımından tasnif edilmiştir.

Eserin bu kısmı ise özgün şekliyle şöyledir:

Geldik bir bâb dâhi bilgil kim karayağız adama ne makâm ideler, buğday enlü adama ne mâkam ideler, saruşın adama ne makâm ideler, sarunun kumraluna ne makâm ideler.

Şol kim karayağızdur germhuşkdur, ana ırâk makâmının tabilerine ideler.

Şol kim buğday enlüdür tabiatı germterdür, ana ısfahân makâmının tabilerine ideler.

Şol kim çıyan sarusu gibi olsa tabiatı serd ve huşkdur, ana iast makâmının tabilerinden ideler.

Şol sarunun tabiatı serdterdür, ana küçek makâmının tabilerinden ideler.

³ Elyazmasında belirtilmemiş olsa da karşılaştırma yoluyla bu vakte "serd ve huşk (soğuk ve kuru)" makamların uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Eserin “mûsikî makamlarının, insan mîzâçlarına etkileri” kısmı günümüz Türkçesiyle şöyle çevrilebilir:

Karayağız kişi kızgın, çabuk öfkelenen, câhil, kaba mîzâçlıdır (germhuşk), ona ırâk makâmı uygundur.

Buğday tenli kişinin mîzâcı çok öfkelidir, ona ısfahân makâmı uygundur.

Çiyan sarısı gibi olan kişi sert ve kabadır (serd ve huşk), ona rast makâmı uygundur.

Sarının mîzâcı çok serttir, ona küçek makâmı uygundur.

Tüm bu tasnif ve tâyinlerdeki maksat; mûsikî unsurlarının, tabiatın özelliklerine uygun şekilde uygulanmasıyla insan ruhûna ve mîzâcına te'sîr sağlamaktır. Öyle ki risâlelerde soğuk zamana sıcak etki gösteren makamlar, sıcak zamana ise soğuk etki bırakan makamlar tavsiye edilerek bu dengenin sağlanmaya çalışıldığına işâret edilmiştir.

Bu çalışma, 1650 yılında yazıldığı muhtemel olan bu eserdeki “mûsikînin te'sîrinden” söz eden bilgileri Türk müzikologlarının dikkatine ve kullanımına sunmayı amaçlamış ve bunu ortaya koymuştur.

Risâle-i Mûsikî'nin içindeki “mûsikînin te'sîri” kısmında yazar; geçmiş ile bir bağlantı kurmamaktadır, yani bu bilgileri aldığı kaynağı belirtmemektedir, kendisine âit bir deneyimi aktarmamaktadır, bahsettiği makamlarda bestelenmiş eserlerden örnekler vermemektedir.

Risâle-i Mûsikî'nin yazarı, diğer mûsikîşinâsların yaptığına benzer şekilde; 17. yüzyıl ortasında mûsikînin tedâvî değerini destekleyen, mûsikînin te'sîri konusunda söylenen ve aktarılanları yazarak mûsikîşinâsların dikkatini çekmeğe çalışmıştır.

Mûsikînin Te'sîri Konusunda Risâlelerde Karşılaşılan Dört Terimin Değerlendirilmesi

Bu Risâle-i Mûsikî vesîlesiyle ilgili çalışmalar üzerinde inceleme yapılırken; bazı araştırmalarda “mûsikînin te'sîri” konusunda verilen bilgilerle ilgili söz konusu dört terimin anlamlandırılmasında hatâya düşüldüğü görülmüştür.

Tüm bilim ve disiplinlerde literatürü belli bir metoda dayalı olarak temellendirmek, bilimsel kavramları doğru kullanmak şüphesiz büyük önem arz eder. Özellikle müzikoloji (müzikbilimi) gibi çok geniş bir çerçeveye sahip, birçok bilim dalıyla yakın ilgisi bulunan alanlarda literatürün tespiti, temellendirilmesi ve isâbetli kullanımı bilimsel bilgiye ulaşmak bakımından esas teşkil etmektedir.

Bu konuda risâlelerde karşılaşılan dört terim vardır: Serd ve terdür, serd ve huşkdur, germhuşkdur, germterdür!

Bu terimlerin, bir varlığın özelliğine işâret ettiği anlaşılmaktadır. Astronomide gezegenlerin özelliklerini belirten bu kelimelerin terim olarak

kullanımı tâkip edilirse, terimlerin kullanım tarihini tespit etmek mümkün olabilir.

Bu terimlerin sözlük anlamları şunları ifâde etmektedir: Serd ve huşk; kuru ve soğuk, serd ve ter; soğuk ve ıslak, germhuşk; kuru sıcak, germter; en sıcak!

Bu terimlerin sözlük anlamları insan mîzâçları açısından kullanıldığında ise sonuç; “*karayağız insan germhuşk*” yani “*karayağız tenli insan kuru ve sıcaktır*” gibi bir çeviri ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde günümüz Türkçesi’ne çeviride anlamın hatâlı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu makalenin ilgili kısmında özellikle dört terimin günümüz Türkçesi’ne çevirisine özen gösterilmiş ve bu terimlerin sözlük anlamlarından ilk karşımıza çıkan karşılığı değil, özellikle astronomi ve insan psikolojisine ilişkin anlamları dikkatle kullanılmıştır. Bu ifâdelerin anlamlarının, insan mîzâçları söz konusu olduğunda, çalışmada belirtildiği gibi anlaşılması daha uygun ve anlaşılırdır.

Dolayısıyla bu terimlerin insan psikolojisi alanında kullanımları; serdter: çok sert (“soğuk ve ıslak” değil), serd u huşk: sert ve kaba (“kuru sıcak” değil), germhuşk: kızgın, çabuk öfkelenen, câhil, kaba mîzaçlı (“kuru sıcak” değil), germter: çok öfkeli (“en sıcak” değil) şeklinde anlaşılmalıdır.⁴

Sonuç

Yapılan katalog çalışmaları neticesinde, İsrâil Millî Kütüphânesi’ndeki bu mûsikî yazması dikkatimizi çekmiş ve ayrıntılı tanıtımının yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu tespit sonucunda Risâle-i Mûsikî (29b – 45a) adı verilen bu kaynağın ilk defâ tanıtımı yapılmıştır.

Daha önce risâleden bahseden çalışmalarda bu ayrıntılı tanıtım yapılmamıştır.

İsrâil Millî Kütüphânesi’nde “JER NLI Yah. Ar. 213” numarada kayıtlı Risâle-i Mûsikî 17. yüzyıla âit olup, mûsikî nazariyatına, mûsikînin te’sîrine, ud ve çeng çalgılarına ilişkin 17. yüzyıl ortalarına ait birçok mûsikî bilgisini günümüze ulaştırması bakımından önem teşkil etmektedir.

Yazarı belirlenemediğinden anonim olarak nitelendirilen bu mûsikî risâlesinin mülkü, hakkında açık bir bilgiye ulaşılamayan ancak bestekar olması muhtemel Ali Çavuş’a âittir.

Bu Risâle-i Mûsikî, yazıda kullanılan harekeli nesih hattı itibâriyle daha ziyâde 15. ve 16. yüzyıl elyazmaları özelliği göstermekte ise de risâlede yapılan incelemeler sonucu elde edilen bulgulara göre risâlenin 17. yüzyılda yazılmış olan bir eser olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışmayla 17. yüzyıl Türk Mûsikîsi’ne kaynaklık eden özgün bir mûsikî risâlesi ilk defâ ayrıntılı şekilde tanıtılmış, içerdiği “mûsikînin te’sîri”ne ilişkin bilgilerin çeviriyazımı ve günümüz Türkçesine çevirisi yapılmış ve istifâdeye sunulmuştur.

⁴ Ayrıca bkz.: Devellioğlu, Ferit (2011), Mehmed Salâhî (h. 1313)

Bugüne kadar müzik tarihinde yer almayan bu kaynağın içerdiği "mûsikînin te'siri"ne dâir bilgilere yer verilmiş ve günümüz Türkçesine çevirisi yapılmıştır. Bu vesileyle makamların insan mîzaçlarıyla ilişkisi ele alınırken kullanılan ifâdeler, daha uygun ve anlaşılır bir çeviri temeline dayandırılmıştır. Bu tespitlere göre bu çalışmada, risâlelerde mûsikînin te'siri için kullanılan "dört terim" in hem astronomi hem de "insan mizacı - insan psikolojisi"ne uygun anlamını ayrı ayrı kullanmanın önemi vurgulanmıştır.

Kaynakça

Akdoğu, Onur (1989), *Türk Müziği Bibliyografyası*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir

Anonim, *Risâle-i Mûsikî*, İsrâil Millî Kütüphânesi, JER NLI Yah Ar. 213 numaralı Risâle-i Mûsikî

Devellioğlu, Ferit (2011), *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, 28. Baskı, Ankara

Karatay, Fehmi Ethem (1961), *TSMK Türkçe Yazmalar Kataloğu 1-2*, MEB, İstanbul

Mehmed Salâhî (h. 1313), *Kamûs-i Osmânî*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul

Uslu, Recep (2009), Türkçe Müzik Teorisi Eserleri Nasıl Çalışılmalı, *Folklor Edebiyat Dergisi*, 15 (58), 45 - 62

http://yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=85420, Erişim Tarihi: 16.07.2016

